

УДК 655.4

DOI: 10.20535/2077-7264.3(81).2023.296562

© **О. М. Левчук**, канд. філол. наук, доц.,
КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна

ЗААВТОРСТВО В КОНТЕКСТІ ЕДИЦІЙНОЇ ТЕКСТОЛОГІЇ

У статті запропоновано узагальнити — у формі єдиної класифікації та з присутнім доповненням — перелік актуальних різновидів заавторства для потреб текстологічної атрибуції та експертизи авторських текстів на автентичність.

Ключові слова: заавторство; псевдоавторство; експертиза авторських текстів на автентичність; текстологічна атрибуція; відведення/потвердження авторства.

Постановка проблеми

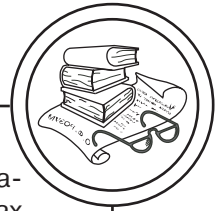
У добу всепроникності соціальних мереж відбулося звільнення приватного публікаторства від фільтрів превентивної цензури. Як наслідок — різко актуалізувалася потреба конкретизувати базові поняття з царини авторства і, відповідно, типологізувати різновиди його порушень. Досі більшість пов'язаних із їх позначенням термінів, уживаних стосовно до етико-юридичної проблематики авторства, мають неконвенційну форму метафор. Особливо ця неконвенційність дозволяє у царині едиційної (видавничої) текстології, коли заходить про відведення (атетези)/потвердження авторства текстів — як повного, так і часткового [1]. А антиплагіатна ініціатива в формі громадського руху «Дисергейт» [2] та скандали з приводу літературних містифікацій [3] на кшталт викриття Доржа Бату / Андрія Васільєва у «художньому» фальшуванні авторської біографії [4] останнім часом при-

вертають до потреби потвердження/відведення авторства вже масову увагу, й дискусії щодо юридичної та етичної сторін цієї проблеми потребують як мінімум встановлення певних термінологічних конвенцій.

Аналіз попередніх досліджень

У цьому зв'язку нині актуалізовано термінів «заавторство», до якого вдаються при описі різноманітних фальшувань авторського природного викладу В. Іваненко [5], О. Ренн [6, 7], О. Сичивиця [8, 9], Л. Гарві [10], коли є потреба кваліфікувати все різноманіття законних і криміналізованих дій з продажу, дарування, привласнення, узурпації, імітації etc авторства як належності твору певному суб'єктові, персоналізованому чи колективному [11]. Втім, будь-які маніпуляції з текстами авторів — фізичних осіб за допомогою продуктів штучного інтелекту нині вносимо поза межі розгляду.

© Автор(и) 2023. Видавець КПІ ім. Ігоря Сікорського.
CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Обсяг поняття «заавторство» у видавничих практиках різних країн, часів і політико-правових режимів істотно різняться. Так, в узвичаєній роботі літературних працівників при редакціях ЗМІП (засобів масової інформації і пропаганди) часів ^{СССР} цим словом позначали рутинну практику писання замість високого партійного і советського начальства, головних редакторів чи знаних публічних осіб найрізноманітніших різновидів тексту — від редакційних та передових статей до «вікопомних» мемуаріїв Л. Брежнєва. А осяжний масив контенту советської преси під неумовною назвою «листи трудящих до редакції» є чи не всуціль підробним — будучи сфальшований зусиллями журналістів і «літературних працівників» як узаконених фальсифікаторів матеріалу преси під чужим ім'ям — відповідно до поточних ідеолого-політичних настанов, тобто заавторським [5]. Натомість подібне за сенсом поняття «ghost authorship» з практики видавців англomовного світу передусім позначає нелегальні форми узурпованого, позиченого, найманого заавторства — втім, і досі цей терміноід автоматизовано чи буквалістськи інтерпретують у нас як «примарне авторство», що вочевидь є некоректним [12].

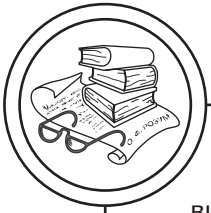
Мета роботи

Нині поняття заавторства виступає до певної міри універсалізованим, коли потрібно поєднати в одному термінологічному полі оцінку явищам часткового й повного псевдоавторства у його добровільних (договірні-комерційних, волонтерських, дарувальних) чи недобровільних криміна-

лізованих (примусових, узурпаційних, камуфляційних) аспектах з огляду на базову потребу редакторів-текстологів з'ясувати належність запропонованого до публікації тексту й подекуди відвести/підтвердити сумніви стосовно авторських внесків зокрема і авторства назагал [7]. У цьому зв'язку пропонується узагальнити — у формі єдиної класифікації та з присутнім доповненням — **перелік актуальних різновидів заавторства** для потреб текстологічної атрибуції та експертизи авторських текстів на автентичність. Здійснити таку систематизацію і внести ясність у проблему ідентифікації різновидів заавторства потрібно передусім задля коректності в оцінках щодо визначення позиції видавничого текстолога — як з його фахового, так і з етико-юридичного погляду [13].

Результати проведених досліджень

У контексті едиційної текстології заавторство — це сукупно всі організаційні та юридично-правові різновиди фальшованого/сфальшованого представлення осіб як (спів)авторів певних текстів без огляду на їх типи й форми надання до текстолого-видавничого опрацювання з метою подальшої публікації. Саме в аспекті *зумисної сфальшованості* (як внеску, так і суб'єкта) заавторство відрізняється від плагіату — свідомого привласнення кимось повного тексту твору чи його частини без посилання на істинного автора/ів [9]. Але, подібно до плагіату, заавторство буває як частковим, так і повним.

Часткове заавторство може виникати й мати місце:

1) внаслідок глибокої літературної обробки тексту автора (понад 50 % обсягу) «літературним працівником» чи асистентом з комунікації (літературний секретар, речник, спічрайтер, упорядник тощо);

2) у підсумку надмірної правки-переробки тексту з присутньою корекцією базових авторських тез і редагуванням концепції викладу (редактор-правщик, спів-автор вищої кваліфікації, науковий керівник або консультант, технічний письменник і под.);

3) як непримусово фіктивне зазначення поміж співавторів одного тексту фізичної особи, участь якої в оформленні базових засад публікації не додала нічого істотного ні до висновків, ані до концепції твору, тож її внесок не відповідає критеріям коректного авторства (незаслужене спів-авторство безпосередніх начальників, керівників, корифеїв і академічних світил).

Повне заавторство, власне — **псевдоавторство** у його текстологічно трактованому абсолюті являє собою крайній прояв заавторства — коли аргументовано констатується неавтентичність особи, котру названо автором тексту, як такої, що не має жодного стосунку до процесів породження твору, бо не брала безпосередньої чи опосередкованої участі в роботі над ним, тобто її публікаційний статус є сфальшованим. Цікаво, що як окремий випадок псевдоавторства (поза цариною поняття «заавторство») нині трактують містифіковану особу/персонаж: йому віртуально приписано твір, істинним

автором якого є ініціатор-виконавець містифікації (фольклорної, релігійної, наукової, літературної) [8].

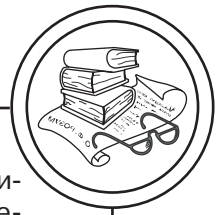
Основні ж псевдоавторські різновиди екстремального прояву заавторства — це:

1) почесне «подарункове» співавторство відомих діячів для підняття престижу й цитованості публікації, або від старшого молодшому колезі як рейтинговий взаємозалік (можливий варіант — «авторство проти волі», коли тому фахівцеві, кого почесно включили в число співавторів, не ставлять про це до відома) [10];

2) спонсорське співавторство в пошану меценатів, добродійців чи інших не дотичних до становлення тексту осіб, які надали його автору/ам організаційне, технічне, адміністративне, лобістське сприяння (буває добровільне та ініційоване) [6];

3) узурповане авторство творів під замовлення в формі адміністративного паразитизму на авторах «порядком виконання ними службових завдань/обов'язків» (варіанти — недобровільний «літературний негрим» (англ. відповідник ghost writer), літературна поденщина в редакції медіа з фальшування «звернень трудящих», примус до публікування без зазначення особистих внесків стосовно персоналу науково-навчальних закладів та адміністративних установ як частина вмічених їм обов'язків абощо) [14];

4) наймане авторство осіб, які законно або незаконно продають свій доробок «під чуже ім'я» (законно — спічрайтери, речники, літературні записувачі; незаконно — гострайтери — добровільні «літературні негри», рай-

тери-аутсорсери з виготовлення академічних і навчальних публікацій під замовника (криміналізація агенцій із замовлення акад. робіт у Великій Британії [15, 16]);

5) камуфляційне авторство (термін пропонується нами — *О. Л.*) за згодою сторін — оголошення себе автором замість особи зі статусом дисидента чи репресованого (коли їй заблоковано особисті публікаційні можливості, як-от авторам М. Лукашу чи В. Стусу [17], перекладачці Вероніці Черняхівській [18]) або ж з причин завеликої скромності (публікування свого тексту під «прикриттям» відомим іменем за згодою з публікатором) чи статусної/гендерної невідповідності автора загальним уявленням про належне [19];

6) імітаційне авторство (термін пропонується нами — *О. Л.*) епігонів, які у своїх текстах підробляються під стиль і на цій підставі «позичають» ім'я знаних поета, письменника, драматурга, якого наслідують. У текстологічній експертизі слід відрізнити його від некоректної стихійної атрибуції творів — приписування епігонськи маловартісних текстів доробкові прецедентного автора (подекуди Т. Шевченку приписувано вірші М. Костомарова і менш знаних наслідувачів [20]). Зумисні ж епігонські імітації під стиль «етаво вашево Кобзаря», завважає О. С. Забужко, нині правлять російським пропагандистам за інструмент гуманітарно-технологічного упослідження українсь-

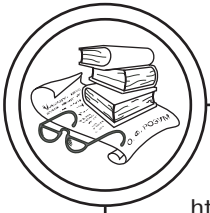
кості в рамках інформаційно-сміслового протиборства, безпрецедентного з часів Холодної війни [21].

Висновки

Комерційні, корупційні, репутаційні ризики у зв'язку з не обмеженою жодними технічними чи адміністративними запобіжниками практикою заавторства висувають перед редакторами XXI ст. потребу протиставити фальсифікаціям і фальсифікаторам чужого авторства системно зорганізований та юридично забезпечений комплекс заходів із виявлення й аргументованого доведення фактів псевдавторства засобами текстологічної експертизи. Тож запропонована типологія різновидів заавторства правитиме інструментальним підґрунтям для «виставлення фільтрів» у процедурі фахової текстологічної експертизи з метою компенсувати і по змозі упередити шкоду від заавторства, яке в силу його ускладненої ідентифікованості представляється небезпечнішим за прямий плагіат. Розраховуємо доповнювати і коригувати означену класифікацію по мірі напрацьовування методик з ідентифікації фальшивих авторів — у тому числі з достосуванням інструментарію ШІ, сподіваємося на відкриту дискусію з цього приводу всіх зацікавлених і причетних до проблем дотримання авторського права та видавничої етики.

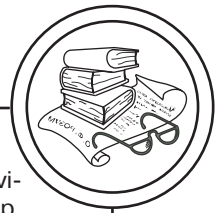
Список використаної літератури

1. Книгознавство. Термінологічний словник (редакційно-видавнича справа, журналістика, поліграфія, видавничий бізнес, інформаційно-бібліотечна діяльність): навч. вид. / за загал. ред. В. О. Жадька. Київ: ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. С. 18.

2. Центр академічної етики та досконалості в освіті «Етос»: сайт. URL: http://e-csr.org.ua/contact/zvorotniy_zv_yazok.
3. Містифікація / Псевдомістифікація // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври. 2001. С. 330; 455.
4. Черниш О. Велика містифікація чи наклеп? НАСА відреагувало на скандал з Доржем Бату / О. Черниш, Д. Куришко // BBC News Україна. 14 грудня 2022 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63968946>.
5. Іваненко В. Україноцентризм, журналістика і система ЗМІ: статті, нотатки / В. Іваненко. Вашингтон: Україна Інк, 2020. С. 465–475.
6. Ренн О. М. Колективна публікація в академічному виданні: проблемні аспекти у площині творчості та етики / О. М. Ренн // Наука України у світовому інформаційному просторі. 2013. Вип. 8. С. 107–115. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/52471>.
7. Ренн О. М. Колективне авторство у видавничій справі: основні терміни та поняття / О. М. Ренн // Наукові записки Української академії друкарства. 2010. № 2. С. 11–19.
8. Сичивиця О. Авторство і псевдоавторство в науці. Стаття перша. Критерії авторства і проблеми співавторства / О. Сичивиця // Соціо-гуманітарні проблеми людини. 2006. № 2. С. 47–56.
9. Сичивиця О. Авторство і псевдоавторство в науці. Стаття друга. Плагіат і плагіатори / О. Сичивиця // Соціо-гуманітарні проблеми людини. 2008. № 3. С. 39–47.
10. Harvey LA. Gift, honorary or guest authorship / LA. Harvey // Spinal Cord. 2018. 56(2):91. doi:10.1038/s41393-017-0057 PMID 29422533. S2CID 46803021.
11. Книгознавство. Термінологічний словник (редакційно-видавнича справа, журналістика, поліграфія, видавничий бізнес, інформаційно-бібліотечна діяльність): навч. вид. / за загал. ред. В. О. Жадька. Київ: ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. С. 6–7.
12. Ніколаєв Є. Як протидіяти неправдивому авторству? / Є. Ніколаєв // Академічна доброчесність: інформац. бюлетень. 2021. Випуск 13. С. 1–2.
13. Гнатюк М. Текстологія — базова філологічна дисципліна / М. Гнатюк // Слово і Час. 2013. № 8. С. 32–45.
14. Хмельковський Л. «Черкаська правда» зробила мене... американцем / Л. Хмельковський // Черкаський край: сайт. 2013. 08 листопада. URL: <https://web.archive.org/web/20171228131641/http://kray.ck.ua/suspilstvo/postati/item/7573-cherkaska-pravda-zrobila-mene-amerikantsem#.YYEq72BBw2y>.
15. Essay mills to be banned under plans to reform post-16 education / by Alex Burghart MP (2021, 5 October) GOV.UK: Department for Education: site URL: <https://www.gov.uk/government/news/essay-mills-to-be-banned-under-plans-to-reform-post-16-education>.
16. Клуб бібліофагів в Урбані. «Кривоклят» Яцека Денеля (28.10.2021): Люда Дмитрук (на 1:46:22) // YouTube. Дом Майстер Клас. URL: https://www.youtube.com/watch?v=qlr4oVn-794&ab_channel=%D0%94%D0%BE%D0%BC%D0%9C%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%9A%D0%BB%D0%B0%D1%81.
17. Череватенко Л. Під чужим іменем / Л. Череватенко // Вітчизна. 2009. № 3–4. URL: http://vitchyzna.ukrlife.org/3_4_09cherevatenko.html.
18. Винничук Ю. «Кісток ще чути хруст» / Ю. Винничук // Збруч: сайт. 2021. 28 квітня. URL: <https://zbruc.eu/node/104850>.

19. Gusterson H. The death of the authors of death — Prestige and creativity among nuclear weapons scientists / H. Gusterson // *Scientific Authorship*. 2003. pp. 282–307.

20. Губарець В. Видавнична справа і текстологія. Проблеми редакторської роботи: навч. посіб. / В. Губарець. Київ: ВМУРоЛ, 2012. С. 29–30.

21. А тепер, любі друзі, поговоримо про т.зв. «шевченківські фейки»... 15.09.2023 // Facebook. Oksana Zabuzhko (Оксана Забужко). URL: <https://www.facebook.com/oksana.zabuzhko/posts/pfbid0MrRvAQg9NzZyyGSYodL7eThXxH5DWZoYr6pciYf8NfuQ11knHnMqa3Hu9RxqLfKdl>.

References

1. (2012). *Knyhoznavstvo. Terminolohichniy slovnyk (redaktsiino-vydavnycha sprava, zhurnalistyka, polihrafiia, vydavnychiy biznes, informatsiino-bibliotekna diialnist) [Bibliography. Terminological dictionary (editorial and publishing business, journalism, printing, publishing business, information and library activity)]*. Kyiv: VPK 'Ekspres-Polihraf', 18 [in Ukrainian].

2. *Tsentr akademichnoi etyky ta doskonalosti v osviti 'Etos' [Center for academic ethics and excellence in education 'Ethos']*. Retrieved from http://e-csr.org.ua/contact/zvorotnyy_zv_yazok [in Ukrainian].

3. (2001). *Mystyfikatsiia / Psevdomystyfikatsiia // Leksykon zahalnoho ta porivnialnoho literaturoznavstva [Mystification / Pseudomystification // Lexicon of general and comparative literature]*. Chernivtsi: Zoloti lytavry, p. 330; 455 [in Ukrainian].

4. Chernysh, O., & Kuryshko, D. (14 December, 2022). Velyka mystyfikatsiia chy naklep? NASA vidreahuvalo na skandal z Dorzhem Batu [Big hoax or slander? NASA reacted to the scandal with Dorzh Batu]. *VVS News Ukraina*. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63968946> [in Ukrainian].

5. Ivanenko, V. (2020). *Ukrainotsentryzm, zhurnalistyka i systema ZMI: statyi, notatky [Ukrainocentrism, journalism and mass media system: articles, notes]*. Vashynhton: Ukraina Ink, 465–475 [in Ukrainian].

6. Renn, O. M. (2013). Kolektyvna publikatsiia v akademichnomu vydanni: problemni aspekty u ploshchyni tvorchosti ta etyky [Collective publication in an academic edition: problematic aspects in the area of creativity and ethics]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori*, 8, 107–115. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/52471> [in Ukrainian].

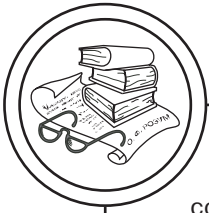
7. Renn, O. M. (2010). Kolektyvne avtorstvo u vydavnychii spravi: osnovni termini ta poniattia [Collective authorship in publishing: basic terms and concepts]. *Naukovi zapysky Ukrainskoi akademii druzarstva*, 2, 11–19 [in Ukrainian].

8. Sychyvytsia, O. (2006). Avtorstvo i psevdovtorstvo v nauksi. Statia persha. Kryterii avtorstva i problemy spivavtorstva [Authorship and pseudo-authorship in science. Article one. Criteria of authorship and problems of co-authorship]. *Sotsiohumanitarni problemy liudyny*, 2, 47–56 [in Ukrainian].

9. Sychyvytsia, O. (2008). Avtorstvo i psevdovtorstvo v nauksi. Statia druha. Plahiat i plahiatory [Authorship and pseudo-authorship in science. Article two. Plagiarism and plagiarists]. *Sotsiohumanitarni problemy liudyny*, 3, 39–47 [in Ukrainian].

10. Harvey, LA (2018). Gift, honorary or guest authorship. *Spinal Cord.*, 56(2):91. doi:10.1038/s41393-017-0057. PMID 29422533. S2CID 46803021.

11. (2012). *Knyhoznavstvo. Terminolohichniy slovnyk (redaktsiino-vydavnycha sprava, zhurnalistyka, polihrafiia, vydavnychiy biznes, informatsiino-bibliotekna diialnist) [Bibliography. Terminological dictionary (editorial and publishing business, journalism, printing, publishing business, information and library activity)]*. Kyiv: VPK 'Ekspres-Polihraf', 6–7 [in Ukrainian].

12. Nikolaiev, Ye. (2021). Yak protyidiaty nepravdyvomu avtorstvu? [How to counteract false authorship?]. *Akademichna dobrochesnist: informats. biuleten*, 13, 1–2 [in Ukrainian].
13. Hnatiuk, M. (2013). Tekstolohiia — bazova filolohichna dystsyplina [Textology — a basic philological discipline]. *Slovo i Chas*, 8, 32–45 [in Ukrainian].
14. Khmelkovskiy, L. (08 November, 2013). 'Cherkaska pravda' zrobyla mene... amerykantsem ['Cherkassy Pravda' made me... an American]. *Cherkaskyi krai*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20171228131641/http://kray.ck.ua/suspilstvo/postati/item/7573-cherkaska-pravda-zrobyla-mene-amerikantsem#.YYEq72BBw2y> [in Ukrainian].
15. Burghart MP, A. (2021, 5 October). Essay mills to be banned under plans to reform post-16 education. GOV.UK: *Department for Education*. Retrieved from <https://www.gov.uk/government/news/essay-mills-to-be-banned-under-plans-to-reform-post-16-education>.
16. (28.10.2021). Klub bibliofahiv v Urbani. 'Kryvokliat' Yatseka Denelia: Liuda Dmytruk (na 1:46:22) [Club of bibliophages in Urbana. 'Krivoklyat' by Jacek Denel: Liuda Dmytruk (at 1:46:22)]. *YouTube. Dom Maister Klas*. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=qlr4oVn-794&ab_channel=%D0%94%D0%BE%D0%BC%D0%9C%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%9A%D0%BB%D0%B0%D1%81 [in Ukrainian].
17. Cherevatenko, L. (2009). Pid chuzhym imenem [Under another name]. *Vitchyzna*, 3–4. Retrieved from http://vitchyzna.ukrlife.org/3_4_09cherevatenko.html [in Ukrainian].
18. Vynnychuk, Yu. (28 April, 2021). 'Kistok shche chuty khrust' ['The bone can still be heard crunching']. *Zbruch*. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/104850> [in Ukrainian].
19. Gusterson, H. (2003). The death of the authors of death — Prestige and creativity among nuclear weapons scientists. *Scientific Authorship*, 282–307.
20. Hubarets, V. (2012). *Vydavnycha sprava i tekstolohiia. Problemy redaktorskoj roboty [Publishing business and textology. Problems of editorial work]*. Kyiv: VMURoL, 29–30 [in Ukrainian].
21. (15.09.2023). A teper, liubi druzi, pohovorymo pro t.zv. 'shevchenkivski feiky'... [And now, dear friends, let's talk about the so-called 'Shevchenko fakes']. *Facebook. Oksana Zabuzhko (Oksana Zabuzhko)*. Retrieved from <https://www.facebook.com/oksana.zabuzhko/posts/pfbid0MrRvAQg9NxZyyG SYodL7eThXxH5DWZozYr6pciYj8NfuQ11knHnMqa3Hu9RxlKfKdl> [in Ukrainian].

In this article proposed to summarize — in the form of a single classification and with a supplement — a list of relevant types of parasitic authorship for the needs of textual attribution and examination of author's texts for authenticity.

Keywords: parasitic authorship; pseudo-authorship; examination of author's texts for authenticity; textual attribution; denial/confirmation of authorship.

Надійшла до редакції 20.08.23